

PIERŚCIEN (212) *sb m*

pierścień (196), **pierzcień** (12), **pierzścień** (4); pierzcień *BierEz* (6), *BielSen*; pierzścień *KlonFlis* (2); pierścień : pierzcień *Mącz* (12:2), *BielRozm* (1:1); pierścień : pierzścień *SkarŻyw* (4:1); pierścień : pierzcień : pierzścień *Leop* (1:2:1).

-eń (210), -eń (2).

pier- (21) *Mącz* (14), *Oczko*, *KochEpit*, *KochFr* (3), *KochAp* (2), piér- (7) *OrzQuin* (6), *BiałKaz*; drugie e jasne.

sg *N* pierścień (30). ◇ *G* pierścienia (16). ◇ *D* pierścieniowi (1). ◇ *A* pierścień (83). ◇ *I* pierścieniem (7); -em (1), -(e)m (6). ◇ *L* pierścieniu (13). ◇ *pl N* pierścieni(e) (4). ◇ *G* pierścieni (15), pierścieni(o)w *KrowObr* (2). ◇ *A* pierścienié (33); -é (2), -(e) (31). ◇ *I* pierścieniami (5). ◇ *L* pierścieniach (3).

Sł stp: pierścień, pierzcień, pierzścień, pierścień, *Cn* notuje, *Linde XVII – XVIII w.*

Kółko metalowe (212) :

a. Ozdoba (przeważnie z drogiego kruszcu) noszona na palcu, także sygnet z herbem służący do pieczętowania; *a(n)nulus Mymer*¹; *HistAl*, *Vulg*, *Mącz*, *Calag*, *PolAnt*, *Modrz*, *Calep*, *Cn*; *condulus Mącz*, *Calep*, *Cn*; *condalium*, *ungulum Calep*, *Cn*; *circulus*, *digitalium Mącz*; *dactylion Calep*; *condalus Cn* (199) : *March*¹ A2; Ezopie zaliś nie baczył: Gdziebych ią fwoy pierzcień stracił *BierEz* D4, D4 [3 r.], D4v, E3v, E4; *Mymer*¹ 31v; y rzekł po wtore Farao do Iozefa/ otom cye wftawił nad wflytkym Eiptem/ y zyął pyerścień zręku fwych y dał y na iego rękę [*Vulg Gen* 41/42] *HistJóz* B2v [*przekład tego samego tekstu Leop*, *BielKron* 17]; *ZapWar* 1536 nr 2488; *MetrKor* 59/77; [żona Marcholtowa] pálce miała krotkie/ nánich zielázne pierścienie *March*³ T7; *LibLeg* 11/94v [2 r.]; *LibMal* 1545/99v [2 r.], 102v, 1548/143, 1552/168v; *RejKup* c3; *HistAl* A4v, L2 [2 r.]; I zathym mu [*biskupowi*] dawać pierścień ná rękę/ thy flowá mowiac. Wezmi pierścień tho iest wiary znak. *KrowObr* 129, 100, 125, 126v, 129 [3 r.], 130 [2 r.] (24); Oná im też wdzyczną twarz ná wżem okazała/ A po pyłznym pierścieniu wfzytki dárowála. *RejWiz* 26v; Bo nie mnimay być káždy w fzyrokim czámlecie/ A z owemi pyerścieńmi w rogátym birecie/ Wfzytko vmiał co trzebá *RejWiz* 61, 11v, 27, 125v, 126, 127 [3 r.]; *Leop Gen* 41/42; *RejFig* Aav [3 r.]; *RejZwierz* 23v, 118v; *PRometeus* [...] ogień s kámieniá wfkrzofać vkazał y pierścienie nośić ná czwartym pálcu ku części ferdeczney žyle. *BielKron* 23v; W Kollegium wielkim skarb nálezyono w murze/ [...] fżácowany ná dzyefięć tyfiąc złoty/ w złoćie/ srebro/ á pierścieniach *BielKron* 399, 17, 20, 129, 316v, 376v (8); *Annulos digitis induere*, włożyć pierścienie klenoty ná pálce. *Mącz* 169b, 10d [3 r.], 54c, 63a, 66b, 88d (11); *OrzQuin* P3v [2 r.]; *RejAp* 6v; *GórnDworz* R2, R2v [2 r.]; Tedy ia po cię poczelnie pošle/ á niewierz niczemu inemu iedno temu to pierścieniowi gdyżbych gi pošłał. *HistRzym* 15; Pierścień miał thę moc/ że ktożkolwiek go ná pálcu nośił/ miał fálkę od wfzyłthkich *HistRzym* 61, [2], [2]v [3 r.], 3 [2 r.], 15, 61 [2 r.] (31); *BiałKat* d4v; *BielSpr* 44; *BudNT Luc* 15/22; Krol iák Káplán w Ornacie/ w Albie/ w Dálmátice/ S Humerałem/ s Pierfcieniami *StryjWjaz* Cv; ilekroć fię [*który*] w bitwách dobrze popifał/ tyle mu pierścieni wolno było nośić. *ModrzBaz* 51, 51 [2 r.], 118v; *Oczko* 19; *Calag* 398b; *SkarŻyw* 115, 173, 473; *ZapKościar* 1579/1; NA pálcu małz diáment/ w fercu twárdy krzemień/ Pierfcień mi/ Hánno/ dáiefz: iuz y ferce przemień. *KochFr* 70, 123; *BielSen* 7; *Calep* 78b [2 r.], 235a, 237a, 286a [2 r.], 1137a; *KochAp* 9, 10; *WujNT Luc* 15/22; *SkarKaz* 348b; *CzahTr* Bv; Ot ná znak vprzeymości/

włańnyć Pierścień daię/ Zeć fie iuż nieomilnym/ przyiaćielem łtaie [!]. *PaxLiz* D4; to wśzytko łwą ręką bez rády y pomocy cudzey vrobił/ nie tylko łuknią/ obuwie/ czapkę/ pás y pierzścień: ále też náwet łzárłat *KlonFlis* A2; *ZbylPrzyg* B4; Toż chciał (mnimam) w pierścieniu co dał Ośley głowie Mieyłce naprzod [z herbu składającego się z oślej głowy i półkozy w sygnecie umieścił ośłą głowę]; by głuǳtwa łprołność potomkowie Ná ten ználi Herb pátrząc *SzarzRyt* D3v; [2 pierścienie francuski roboty z dubletami fl. 6 *InwMieszcz* 1587 nr 274].

pierścień z czego (1): pierftien z kopyta albo z goleni oflowey na palczu nołzony/ niedopułzcza padać wielką niemocz cirpiącym. *FalZioł* IV 4d.

W połączeniach szeregowych (5): A nie tylko mężowie/ ále też y niewiały z łwey chući/ przynoliły zapony/ naułznice/ pierścienie/ y mánuelle/ á wśzytki klenoty złote [*fibulam et inaurem et anulum et dextrale omne vas auri*] *BibRadz* Ex 35/22; Ma pierścienie [!]/ ma Perły/ klenoty od złotá/ Ołtrzegayże fie mężu/ byś nie ciągnął kotá. *BielSat* D3 [*idem BielRozm* 28], Dv; *BielRozm* 25, 28.

W porównaniu (1): Otożelmy Pánie vczynili/ oddáiemci ten kościół/ iáko pierścień v łlubu *SkarKaz* 455a.

W charakterystycznych połączeniach: pierścień biskupi (4), mniszek (2); pierścień pyszny [= wspaniały], francuski roboty; da(wa)ć [komu] pierścień (16), (po)da(wa)ć na palec (na rękę) (6), dać w zakładzie (założyć, zastawić) (3), mieć (na palcu) (5), (na palcach a. na rękach) nosić (noszący) (10), porzucić, przegrać, stracić (stracony) (5), ukraść (3), wkładać na palce i na rękawice, włożyć na palec, wdziać, wziąć [= przyjąć] (8), wziąć [= zabrać] (5), z palca zerwać, zjąć (zdejmować, złożyć) (z palca a. z ręki) (13); nabrać pierścieni, nakłaść na rękawice; wyciągnąć pierścienie z palców; obłożyć się pierścieniami, osadzić się; strata pierścieni.

Przysłowie: Lecz nie wiele tákich: wśzytkichby/ iáko mowiá/ ná jednym pierścieniu wryłował. *SkarKazSej* 691b.

Zwrot: »pierścieniem zapieczętować; pierścień do pieczętowania listow« = *anulo consignare HistAl*; *signare annulo Vulg*; *imprimere sigilla annulo Mącz* [szyk zmienny] (4;1); *HistAl* A4v; wyłfedłzy zamknęli zá łobą kościół: y zápieczęthowawłly pierzścieniem Krolewłkim odełłli. *Leop Dan* 14/13, *Dan* 14/10; *Signatorius annulus*, Pierłcień do pieczętowańia listów. *Mącz* 392a, 321b.

Wyrażenia: mit. »Gygesa pierścień« = *czarodziejski pierścień czyniący posiadacza niewidzialnym* (1): *Zyczy łobie Gygefá onego pierścieniá: Żeby łam nie widomy/ wśzytkich widział z ćieniá. (marg)* *Anulus Gygis. (-) KlonWor* 2.

»pierścień z (drogim) kamieniem, z drogich kamieni« (2;1): Na rękawicze pięrczeny Nakładę zdrogych kamieny Bocż potym Biłkupa znają *RejKup* t8; *RejWiz* 126; *KlonFlis* A2.

»kosztowny, drogi pierścień« [szyk 2:1] (2;1): *RejZwierz* 29v; *GórnDworz* R2; O głuǳia rękó ktora niedbáłz tylo żeby ná palcách twoich drogie pierścienie wyłiały *SkarŻyw* 115; [chcąc też kiedy łzkody iákiey doznać/ pierzcień drogi/ ná vrząd/ w morze wrzucił *ArtHom* Ev].

»w pierścień wprawiony, osadzony; w pierścień wsadzać« (1;1;1): *FalZioł* IV 49c; *Dactylothea*, *Gemma*, *Perłá*/ którą złotem ofadzáyá/ álbo w pierłcień władzáyá. *Mącz* 77a; *SarnUzn* C2.

»złoty pierścień« = *annulus aureus HistAl Vulg* [szyk 7:6] (13): *Widział też błazna á on złoti pierł[ciem] nołił na palczu y rzekł mu, ku więłłzey ci [ie]łt lekkołci niz ku ofłachceniú to złoto.*

BielŻyw 76; *LibMal* 1552/169; *HistAl* A4v; *KrowObr* 129v; *BielKron* 129v; *HistRzym* [2], [2]v [2 r.], 61, 123v; *RejPos* 243v; *WujNT Iac* 2/2; Y vkázował na łobie ołobliwą robotą łzyte y háwtowáne/ iedwabne y fzárłatne łzáty/ vkázował/ [...] pierzścień złoty ná pálcu z drogim kámieniem bárzo łubtylnie rzezánym *KlonFlis* A2.

Przen (11) : Otóz małz/ iáko ten Márnotravcá w Księłtwie piérścień/ to ielt/ łzláchećtwo łwé był vtrácił *OrzQuin* P3v, P3v, P4v.

pierzścień czego (5): *KrowObr* 150; A przetołz ktołzkolwiek będzie nołł pierzścień wiáry/ będzie miał łáłkę Bożą y miłóć ludzká *HistRzym* 65, 65, 84; Ilekroć iedno chćiałes fię do niego/ iáko łyn márnotráwny/ náwroćić/ [...] przynieś rofkazał łzátę pierwłzą niewinności/ [...] dał y pierzścień zadátku żywotá wiekuiłte⁸⁰ *LatHar* 675.

W charakterystycznych połączeniach: pierzścień wiary (4), *zadátku żywota wiekuiłtego*.

Zwrot: »[kogo] sobie swym pierścieniem zarczyć« (1): Odłtáp odemnie pobudko grzechu/ [...] vpředził cie iulz do mnie inny/ który mię łobie łepiey ozdobił/ y łwym pierścieniem zarczył *SkarŻyw* 68.

Wyrażenie: »złoty pierzścień« (2): ktemu nołł Polak łwiętny piérścień złoty/ to ielt/ łzláchećtwo/ którym naywylży niłzemu równy w Polłzce ielt *OrzQuin* P4, P4v.

b. Inne ozdoby (8) : Koronę złotą/ y łáncuch z pierzcieńmi [*coronam auream et bahem*]/ ktoreśćiami połłáli/ przyłłifmy *Leop 1.Mach* 13/37; *BielKron* 34v.

Wyrażenie: »pierzścień złoty« [*szyk* 3:3] (6): Niewiáłtę złá by łwinię/ záwłzdy malowáno/ [...] Pierzcień ma złoty w nozdrzách/ á pod drzewem riye *RejZwierz* 118v; Ná káždym rogu napierśniká ma być pierzścień złoty *BielKron* 34, 34 [2 r.]; *RejPos* 175v; *RejZwierc* 33v.

c. [Podatek płacony przez mieszczan miast królewskich na pierzścień koronacyjny dla królowej]: *LustrKraK* I 27, 64; Na káždą koronacyjá JKM albo królowej JM powinni dawać na pierzścień mc. 5. *LustrSand* 249, 298.

Zestawienie: »pierzścień krolowej«: Pierzścień Królowej JM. – Tego podatku dawają na káždy rok mc. 6 *LustrKraK* I 20; Item to miesteczko płáci do skarbu JKM na wielgie rzády i na pierzścień królowej JM mc. 10/36 *LustrKraK* I 61, I 27; *LustrSand* 84.

Szereg: »koronacyjá albo pierzścień«: Koronacyjá albo pierzścień. – Koronacyje dawają, kiedy się trafi, mc. 7. *LustrKraK* I 122.]

d. Element zabawy rycerskiej: zawieszony kółko, do którego jadący konno zawodnik usiłował trafić kopia (5) : Alés ty nie tylko zwyłł dármo koniem toczyć/ Albo z kopiiá rázná do pierścieniá łkoczyć: [...] Nie ieden twóy grot zołtał w hárdym Mołkwicińie. *KochEpit* A3; *KochFr* 122; [*rota*] Strzelcow ták dołwiadczonych/ ktorzy gdy łtrzeláli/ Nie w pierzścień/ ále w vcho igielne tráfiáli. *KmitaSpit* B2.

Zwrot: »do pierścienia biegać, gonić« [*szyk zmienny*] (1:1): A názáiutrz to ielt dniá pierwłzego Grudniá/ gonili kfiáżetá do pierścieniá o niektore klenoty *BielKron* 331; *GórnDworz* E3.

Cf **PIERŚCIENIEC**